

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора Юсупова Володимира Васильовича на дисертацію Лісіцького Андрія Валерійовича на тему «Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Соціально-економічні перетворення в Україні, триваюче реформування приватного сектора економіки, його нестабільність на тлі запровадження правового режиму воєнного стану в державі впливають на криміногенну ситуацію, призводять до змінення злочинної діяльності, її характеру, видів та форм. За таких умов розслідування кримінальних правопорушень потребує активного удосконалення існуючого техніко-криміналістичного і тактичного потенціалу органів досудового розслідування, а також вивчення багатьох джерел слідової інформації, що можуть відігравати суттєву роль у доказуванні в кримінальному провадженні на сучасному етапі.

З 24 лютого 2022 року внаслідок повномасштабної військової агресії росії проти України, в нашій державі було захоплено, пошкоджено або знищено багато промислових підприємств, техніки, об'єктів житлового фонду, державного та приватного майна громадян. 20 березня 2022 року Кабінетом Міністрів України прийнято постанову № 326 «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації». Відповідно, зацікавленим особам слід збирати докази спричинення збитків, які надалі знадобляться – акти про руйнування майна, складені Державною службою з надзвичайних ситуацій (ДСНС) та органами місцевої влади; фото- і відеофіксація майна до і після події; показання очевидців, в яких описано обставини пошкодження та їх характер; витяги з Єдиного реєстру досудових розслідувань та ін.

В умовах воєнного стану та запровадження механізмів фіксації та можливості відшкодування збитків, спричинених громадянам України війною, актуальним вбачається розгляд використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу.

У цьому аспекті дисертаційне дослідження А.В. Лісіцького «Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу» є актуальним і своєчасним.

Актуальність розглядуваної дисертаційної праці визначається необхідністю удосконалення методів та форм використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, а також розроблення відповідних криміналістичних рекомендацій з метою оптимізації слідчої діяльності.

У зв'язку із зазначеним, тема дисертації А.В. Лісіцького є теоретично і практично значущою, а її актуальність не викликає сумнівів.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Об'єктивний аналіз обрання та ефективності застосування методів дослідження, визначених А.В. Лісіцьким, дає підстави стверджувати про належний науковий рівень рецензованої дисертації. Зокрема, методи формальної логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) використовувалися для детального з'ясування змісту розглядуваних питань; за допомогою порівняльно-правового методу проаналізовано норми матеріального та процесуального права, наукові категорії, визначення і підходи; історико-правовий метод забезпечив тлумачення крізь призму наукових поглядів і положень чинного законодавства основних термінів, що використані в дисертації, таких як «спеціальні знання», «кримінальні правопорушення, вчинені шляхом підпалу», «розслідування»; системно-структурний метод використовувався для формулювання організаційно-тактичних завдань слідчого в процесі використання спеціальних знань під час досудового розслідування (розділ 2); застосування методу системного аналізу дозволило визначити напрями діяльності з удосконалення процесу використання спеціальних знань з окремих галузей під час проведення слідчих (розшукових) дій; статистичний метод використовувався задля підтвердження теоретичних висновків даними державної та відомчої статистики, узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел, а соціологічний – для підтвердження наукових висновків даними анкетування слідчих, спеціалістів-криміналістів Національної поліції України.

Основні висновки і рекомендації дисертанта опубліковано у 13 наукових публікаціях, п'ять з яких – статті у журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – в іноземному науковому виданні, сім тез наукових доповідей, опублікованих за результатами участі в міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів.

Зазначені публікації відображають обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до поставленої мети і завдань дослідження, а також задовольняють вимогу щодо опублікування не більше однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання, що цілком відповідає умовам зарахування публікацій, наведених у списку публікацій здобувача за темою дисертації.

Для обґрунтування пропозицій і рекомендацій щодо використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, автор проаналізував достатню кількість наукових джерел.

Дисертація А.В. Лісіцького підготовлена відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2021 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 року № 942; Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів

України від 25 жовтня 2017 року № 779-р, і Плану заходів на 2021 рік з реалізації Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 331-р. Дослідження здійснено відповідно до Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженої наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 року, протокол № 28). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 12 листопада 2020 року (протокол № 22), уточнено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 25 жовтня 2022 року (протокол № 14), зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 707, 2021 рік).

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Представлені здобувачем результати здійснених досліджень засвідчують їх наукову новизну. Зокрема, *вперше* висвітлено особливості використання спеціальних знань для встановлення елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, а саме пожежно-технічних, вибухотехнічних електротехнічних, будівельно-технічних, товарознавчих, економічних, екологічних знань, знань з криміналістичного дослідження зброї та слідів її використання та інших; сформовано організаційно-тактичні засади взаємодії слідчого й інших компетентних суб'єктів (інспектора з пожежної безпеки, пожежних, працівників дослідно-випробувальних лабораторій ДСНС, спеціаліста-криміналіста, спеціаліста вибухотехнічного підрозділу, інспектора-кінолога Національної поліції України, експерта Експертної служби МВС України); сформульовано наукові положення та практичні рекомендації щодо використання спеціальних знань під час організації розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу.

Автор *удосконалив* вимоги, яким повинні відповідати спеціальні знання, що використовують у кримінальному провадженні під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу; криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, відповідно до її елементів; класифікацію форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, залежно від залучення їх результатів у процес доказування; криміналістичні рекомендації щодо проведення типових судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу.

Дістало подальший розвиток: наукові положення щодо стану дослідження засад використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, у яких визначено актуальні питання для першочергового опрацювання, зокрема необхідність дослідження воєнних

злочинів, вчинених шляхом підпалу, як результату збройної агресії РФ на території України; правові засади розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, і використання спеціальних знань під час кримінального провадження, які мають комплексний характер і представлені у вигляді груп законів України й підзаконних нормативно-правових актів; криміналістичні рекомендації щодо формування протоколу огляду місця події та додатків до нього в процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу; криміналістичні рекомендації щодо використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, шляхом залучення спеціаліста до проведення таких слідчих (розшукових) дій, як допит, обшук, і формування переліку виконуваних завдань.

Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію під час доповідей на наукових конференціях різного рівня, були опубліковані у фахових виданнях та за кордоном. Публікації сприяли реалізації поставлених у дисертації завдань, а напрацювання А.В. Лісіцького впроваджено в освітній процес та практичну діяльність.

Тому дисертаційне дослідження А.В. Лісіцького проведено на належному науково-методичному і методологічному рівнях, результати та положення наукової праці, що винесені на захист, відповідають вимогам щодо здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими і логічними, мають відповідний ступінь наукової новизни і практичне значення. Це дає підстави стверджувати, що здобувач цілком опанував методологію наукового дослідження та правильно її використав під час наукового пошуку щодо вирішення проблем використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація А. В. Лісіцького є комплексним дослідженням теоретичних, практичних і методичних засад використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. Низка результатів та висновків, що отримані в роботі, сформульовано вперше, вони логічні та мають належний ступінь наукової новизни, є обґрунтованими. Рекомендації дисертанта достатньо аргументовані та ґрунтуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукового дослідження. А. В. Лісіцький у дисертаційній роботі правильно використовував методи наукового дослідження, ефективно здійснював аналіз нормативно-правових актів сфери використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. Це дало змогу розробити теоретичні положення і науково обґрунтовані практичні рекомендації щодо ефективного використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. Дисертант відповідально поставився до питання узагальнення та використання результатів власно проведеного емпіричного дослідження, статистичної

інформації, ефективно опрацював інші дані соціологічних досліджень, що цілком сприяло реалізації поставлених наукових завдань і підтверджує опанування автором компетенцій, необхідних для освітньо-наукового ступеня доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, які сформульовані та належним чином обґрунтовані під час використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, впроваджено в *практичну діяльність* органів досудового розслідування, Експертної служби МВС України – для удосконалення розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, підвищення ефективності судово-експертного забезпечення (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 13 грудня 2022 року; акт впровадження Експертної служби МВС України від 10 лютого 2023 року); *освітній процес* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування кримінальних правопорушень», підвищення кваліфікації слідчих Національної поліції, судових експертів Експертної служби МВС України та інших категорій практичних співробітників, підготовки навчально-методичних праць (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 06 лютого 2023 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження А.В. Лісцького належним чином структуроване, містить анотацію, зміст, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки, загалом відповідає вимогам МОН України до оформлення дисертацій. У додатках до дисертації розміщені акти впровадження результатів дисертаційної роботи, статистичні та аналітичні дані про кримінальні правопорушення, вчинені шляхом підпалу, результати вивчення кримінальних проваджень, опитування, результати вивчення експертних висновків. Повний обсяг дисертації становить 298 сторінок, з них основний текст – 204 сторінки.

Анотація. У стислій формі автор висвітлює головні тези дисертаційного дослідження, наводить ключові слова, зазначає перелік публікацій, у яких відображено основні результати представленого дослідження. Анотацію викладено українською і англійською мовами.

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, ступінь наукової розробленості проблеми; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами; окреслено мету, завдання дослідження, його об'єкт, предмет і використані методи; висвітлено наукову новизну отриманих результатів, їх теоретичне та практичне значення в практичній діяльності й освітньому процесі; наведено дані про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У **розділі 1 «Теоретико-правові засади дослідження використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу»** автор розглянув стан наукового дослідження питань використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних

правопорушень, вчинених шляхом підпалу; правові засади розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, та використання спеціальних знань у кримінальному провадженні; поняття, зміст і форми використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу.

Здобувач систематизував нормативно-правові акти, які регламентують розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, і використання спеціальних знань у кримінальному провадженні відповідно до чотирьох груп залежно від рівня та сфери регулювання правовідносин. Запропоновано класифікацію форм використання спеціальних знань залежно від цих результатів у доказуванні під час кримінального провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, а саме виокремлено: процесуальну форму; змішану форму, яка має довідково-консультаційний характер; непроцесуальну форму використання спеціальних знань.

Важливим у розділі є визначення особливостей застосування консультації спеціаліста в письмовій формі, з огляду на те, що посадова особа територіального органу ДСНС як спеціаліст з дослідження пожеж у результаті виконання поставлених завдань і використання спеціальних знань складає такий документ, як «акт про пожежу», «звіт про причину виникнення пожежі та інші матеріали стосовно пожежі (фототаблиці тощо)». Ці документи долучаються до матеріалів кримінального провадження, містять криміналістично значущу інформацію, їх використовують під час проведення подальших експертних досліджень, а також вони є предметом оцінки під час досудового розслідування та судового розгляду. За умови відповідності «акта про пожежу», «звіту про причину виникнення пожежі та інших матеріалів стосовно пожежі (фототаблиці тощо)» вимогам, які ставлять до джерел доказів, їх визнають документами та джерелами доказів.

У розділі 2 «Використання спеціальних знань для виконання організаційно-тактичних завдань розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу» А.В. Лісіцький методологічно правильно підійшов до дослідження використання спеціальних знань для встановлення елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, а також їх використання у процесі організації розслідування відповідних кримінальних правопорушень.

Автор на підставі дослідження емпіричного матеріалу сформував криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, запропонувавши її елементи та обґрунтувавши важливість використання спеціальних знань у процесі їх встановлення.

У розділі вдалося довести, що використання спеціальних знань у різних формах і з різних галузей знань дає змогу виконати низку завдань під час встановлення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. Зокрема: під час з'ясування характеру предмета посягання використовують товарознавчі, економічні, екологічні знання; з метою характеристики обстановки вчинення кримінального правопорушення –

пожежно-технічні, електротехнічні, будівельно-технічні знання; для з'ясування способу вчинення кримінального правопорушення – вибухотехнічні знання, знання з криміналістичного дослідження зброї та слідів її використання; з метою формування слідової картини події – трасологічні знання, знання з криміналістичного дослідження матеріалів, речовин і виробів; з метою встановлення та вивчення особи потерпілого та правопорушника – судово-медичні, психологічні та психіатричні знання.

Цілком справедливо наголошено, що організація розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, крім низки завдань, пов'язаних із реагуванням і своєчасним виїздом на місце події, документуванням кримінального правопорушення, забезпечення ефективної роботи слідчо-оперативною групою, налагодження систематичного обміну інформацією, контролю за діяльністю та аналізу її результатів, матеріального, науково-технічного, кадрового й іншого ресурсного забезпечення, об'єктивно включає під час реалізації перелічених та інших завдань і використання спеціальних знань з різних галузей у різних формах. У тексті підрозділу 2.2 ці питання детально розкрито.

Розділ 3 присвячено використанню спеціальних знань під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій у процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. Досліджено використання спеціальних знань під час проведення огляду місця події, інших слідчих (розшукових) дій в процесі розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, а також проведення судових експертиз.

На підставі вивчення слідчої і експертної практики обґрунтовано підхід, згідно з яким проведення огляду місця події є стандартизованим, адже на нормативно-правовому рівні визначено обставини, які повинні бути зафіксовані під час огляду місця події; проаналізовано особливості досліджуваних об'єктів; аргументовано, що фіксацію слід здійснювати з дотриманням форми типового бланка протоколу огляду місця події. Водночас, наголошено на необхідності враховувати індивідуальні ознаки об'єктів.

За результатами дослідження доведено специфіку використання спеціальних знань під час проведення огляду місця події, допиту, обшуку та призначення судової експертизи.

Проаналізовано загальні засади й особливості проведення таких типових видів судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу: 1) серед групи криміналістичних експертиз: трасологічної, експертизи зброї та слідів й обставин її використання, фототехнічної, вибухотехнічної, матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів, полімерних матеріалів, нафтопродуктів і паливно-мастильних матеріалів, спиртовмісних сумішей) тощо; 2) серед групи інженерно-технічних експертиз: пожежно-технічної, безпеки життєдіяльності, електротехнічної, інженерно-транспортної тощо; 3) серед групи товарознавчих експертиз: машин, обладнання, сировини, транспортно-товарознавчої,

військового майна, техніки та озброєння; 4) судово-медичної експертизи (за умови наявності потерпілих).

Висновки до кожного розділу та дисертації загалом відповідають меті дисертаційного дослідження та отриманим результатам.

Отже, дисертація Лісіцького Андрія Валерійовича відповідає передбаченим вимогам і є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання щодо використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації у правозастосовній діяльності. Отримані результати дисертаційного дослідження А.В. Лісіцького щодо використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, є важливим внеском у розвиток наукових знань за спеціальністю 081 «Право», їх рекомендовано використовувати в діяльності закладів вищої освіти, науково-дослідних розробках наукових і судово-експертних установ, під час підготовки наукових публікацій, а також при плануванні досліджень у сфері криміналістичного забезпечення органів досудового розслідування та судово-експертної діяльності.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Під час вивчення дисертації А.В. Лісіцького звернуто увагу на деякі дискусійні положення, що потребують додаткового пояснення автора.

1. На думку рецензента, потребує більшої деталізації другий пункт наукової новизни рубрики «удосконалено», де зазначено про удосконалення криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу, відповідно до її елементів, які перераховуються (предмет посягання; обстановка вчинення; спосіб підготовки, вчинення, приховування; слідова картина; особа правопорушника й особа потерпілого, з огляду на їх взаємозв'язок), без викладення подальшого відповідного обґрунтування цих позицій.

2. Висловлюю рекомендації до певного корегування формулювання окремих положень висновків до розділів дисертації. Зокрема, в останньому абзаці пункту 2 висновків до Розділу 1 (с. 92) зазначено «...розглянуто положення КПК України... Висвітлено правові засади діяльності учасників кримінального провадження, що володіють спеціальними знаннями й виконують завдання щодо застосування спеціальних знань...»; у пункті 3 висновків до Розділу 1 (с. 92) – «Виокремлено ознаки...»; у пункті 1 висновків до Розділу 2 (с. 144) – «З'ясовано, що використання спеціальних знань...»; у пункт 1 висновків до Розділу 3 (с. 202) – «Висвітлено питання організації і тактики огляду місця події під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу». Висновки до розділів (та в цілому до дисертаційної праці) повинні відображати результати проведеного дослідження, зокрема містити констатацію вирішення поставлених завдань щодо дослідження використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних

правопорушень, вчинених шляхом підпалу, а не носити описовий характер, що, як правило, використовується в анотації дисертації.

Водночас, зазначені зауваження суттєво не впливають на загальну високу позитивну оцінку підготовленої наукової праці. Вони лише спрямовані на уточнення і роз'яснення окремих положень дисертаційного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація А.В. Лісіцького є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею. У процесі вивчення наукових публікацій і дисертаційного дослідження в цілому фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація А.В. Лісіцького на тему «Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. У ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною у вирішенні актуальних питань використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу. За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, теоретичною і практичною значущістю здобутих результатів дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (з наступними змінами і доповненнями), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (з наступними змінами і доповненнями), а її автор – Лісіцький Андрій Валерійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право».

Рецензент

**Провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення та судової
експертології навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**

Володимир ЮСУПОВ